

Kỷ ức 60 năm đính hôn 1956-2016

PARIS QUA CÁC NHỊP CẦU SÔNG SEINE

Bài và ảnh Võ Quang Yến

*Thương anh cởi áo trao tay,
Về nhà đối mẹ, gió bay qua cầu.
Gió bay cầu thấp cầu cao,
Gió bay cầu nào nói lại mẹ nghe?*

Dân ca

Thành phố nào xinh mà không có sông đẹp. Sông nào đẹp mà không có cầu cao. Không có cầu cao thì làm sao có gió lộng. Không có gió lộng thì làm sao áo bay được? Viếng Paris thường nghe nói nhiều đến Tháp Eiffel, Nhà thờ Đức Bà, đồi Sacré Coeur,...nhưng là một thiếu sót lớn nếu khách không sống những buổi chiều rong bước trong nắng ấm dịu, đập lá vàng thu, vượt cầu trong gió, la cà thơ thẩn trước các quầy bán sách báo xưa cũ *Les bouquinistes* dọc dòng sông Seine ở xóm La Tinh, êm ả lượn ngang kinh thành ánh sáng. Một khúc sông sâu 3,40-5,70m, rộng 30-200m, trên một độ dài 13km, bắt qua có đến 37 chiếc cầu, trong số ấy 4 cái cầu nhỏ bằng sắt xe hơi không chạy qua được. Cầu bằng sắt thì tay vịn, chắn song cũng bằng sắt, những lưới thành cầu cống hi ến nhiều lỗ hổng mặc sức cho mắc vào bất cứ cái gì.... Những nhà xây dựng cầu những trăm năm trước chắc không dè ngày nay, vào khoảng thập niên 2010 thôi, những cặp nhân tình từ khắp thế gởi lại cùng nhau mắc vào những ổ khóa gọi là *ổ khóa ái tình*, khóa lại và vứt chìa xuống sông, có hoặc tên khắc hay viết bằng mực không phai nhòa, hoặc hai chữ cái đầu đôi lứa, để mong hạnh phúc tồn tại đời đời....

*Băm bảy chiếc cầu bắc qua sông
Chở ngang thành phố bao nỗi lòng!
(Nhìn từ nóc Nhà thờ Đức Bà và Tháp Saint-Jacques)*

Những chiếc cầu Paris thật là thơ mộng, nhưng nổi danh nhất có thể là cầu Mirabeau nhờ bài thơ bất hủ của Guillaume Apollinaire (1880-1918) *Le pont Mirabeau* trích từ tập *Alcools* (1912-1913), trong ấy nhà thi sĩ nhớ lại mối tình đứt đoạn với nữ họa sĩ Marie Laurencin. Mỗi lần lại thăm nhân tình, chàng trai đi ngang qua cầu Mirabeau và nước chảy tượng trưng trong lòng chàng thời gian mối tình chóng qua, theo quan niệm lãng mạn và trữ tình hồi đó.

*Sous le pont Mirabeau coule la Seine
Et nos amours
Faut-il qu'il m'en souviennne
La joie venait toujours après la peine....
(Sông Seine nước chảy dưới cầu
Mir'beau vũng vất một bầu ái ân
Nỗi vui thấp thoáng lâng lâng
Luôn trào dậy sóng sau cơn đau lòng....)*

Đoạn đầu của bài thơ xúc cảnh sinh tình này được khắc lên bảng đính vào đầu cầu. Nhịp điệu bài thơ hấp dẫn các nhạc sĩ và nhiều lần được trình bày qua làn nhạc nhưng có lẽ giọng hát trữ tình đậm ấm của Léo Ferré (1953) được yêu thích nhất. Ngay ca sĩ Việt Nam như Kim Khánh cũng hát bản dịch của Phan Văn Lai qua điệu nhạc của Trần Quang Châu. Ngoài ra, còn có biết bao bản dịch khác. Tán dương chiếc cầu này không quá đáng vì cuối thế kỷ XIX, nó là chiếc cầu đẹp nhất và lớn nhất trên sông Seine. Do Tổng thống Sidi Carnot quyết định năm 1893, cầu dài 173m, cao 15m, rộng 20m, được kỹ sư Paul Rabel dự kiến và hãng Daydé-Pillé xây dựng từ 1893 đến 1896, theo mẫu một chiếc tàu, phía hữu

ngạn tàu xuôi xuống, phía tả ngạn tàu ngược dòng đi lên. Trên thành cầu, bốn hình tượng phúng dụ bằng đồng của nhà điêu khắc Jean-Antoine Injalbert (1987) trang trí bốn phía cầu: Thành phố Paris (*La Ville de Paris*, mũi tàu, phía hữu ngạn), Phong phú (*L'Abondance*, mũi tàu, phía tả ngạn), Hàng hải (*La Navigation*) và Thương mại (*Le Commerce*, đuôi tàu). Hai phúng dụ ở mũi tàu nhìn phía sông, hai phúng dụ ở đuôi tàu hướng về cầu. Nối liền hai quận XV và XVI, cầu Mirabeau nằm ở hạ lưu sông Seine trong thành phố Paris. Cầu đã lưu danh Honoré-Gabriel Riquetti, bá tước Mirabeau (1749-1791), một nhà văn, một nhà báo, một thám tử, một nhà cách mạng, đã từng vào sinh ra tử, từng bị tù đầy, kết án tử hình, một đại biểu có tài hùng biện ở Quốc hội, chết vì bị đầu độc, thi hài được đưa vào điện Panthéon ba năm trước khi bị rút ra vì tội đồng lõa với hoàng gia....

L'Abondance Phong phú

La Navigation Hàng hải

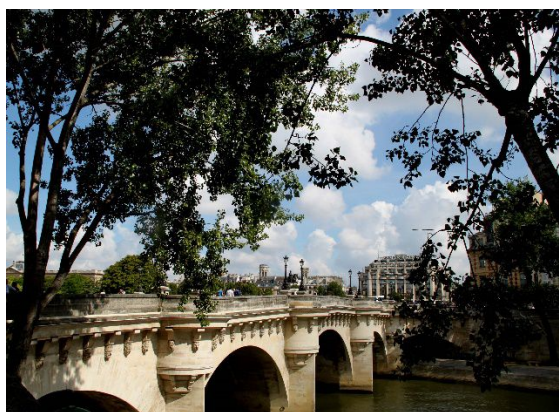
La Ville de Paris Thành phố Paris

Le Commerce Thương mại

Pont Mirabeau

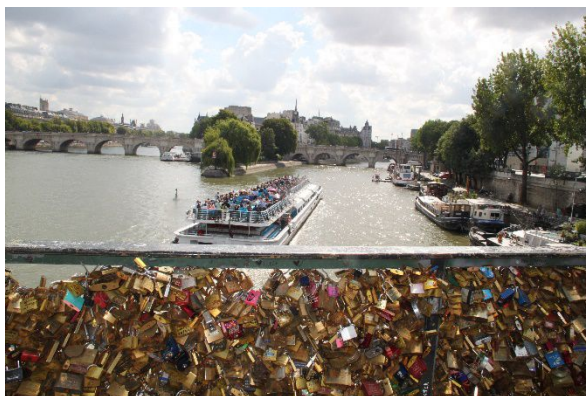
Nếu cầu Mirabeau được nhắc nhở nhiều qua thi ca, một chiếc cầu khác được nêu lên trong báo chí nhờ một kiệt tác nghệ thuật đồ sộ : trọn chiếc cầu Pont Neuf (Cầu Mới) được bao gói, một hiện tượng phù du chưa bao giờ thấy ở Paris. Ngày 23 tháng chín 1985, một nghệ sĩ Hoa Kỳ quê gốc Bungari, Christo Vladimiroff Javacheff, biệt danh Christo, sinh năm 1935, dùng vải gói chiếc cầu trong hai tuần, nhằm mục đích phô bày giá trị qua ý chí *dấu điểm để tiết lộ*. Ông là một nghệ sĩ rất có tiếng thực hiện ngoài trời như Daniel Buren. Công trình này không phải là lần đầu tiên : ông dựng lên Wrapped Coast trên 2,5 km bờ biển cao 26m ở Little Bay bên Úc, năm 1969 ; Wrapped Walk Ways trên 4,5 km đường mòn ở Kansas City bên Hoa Kỳ, năm 1977 ; trọn vẹn tòa nhà Reichstag ở Berlin bên Đức, năm 1995. Ông bước vào ngành từ những năm thập niên 60, cộng tác với bà vợ Jeanne-Claude Denat de Guilletron (1935-2009) dùng vải bao gói những phong cảnh. Thiết kế những đồ án đồ sộ loại này đòi hỏi ở nghệ sĩ một óc tiếp xúc, một mức trao đổi sử phạm sâu đậm vì cần phải thuyết phục các nhà chức trách cũng như công chúng tính chất nghiêm túc của công tác. Ở Paris, Christo đã phải kiên quyết thương thuyết với ông thị trưởng Chirac để thực hiện một đồ án *chỉ* tốn có 19 triệu franc lúc ấy tương đương với 3 triệu euro bây giờ ! Ông luôn có mặt trên cầu để tiếp xúc khán giả. Ngoài cuộc trao đổi quan niệm, ông xem cuộc triển lãm là một hiện tượng xã hội, một nơi để gặp gỡ, để bình phẩm một tác phẩm có thể gợi lên những câu hỏi gay gắt nhưng cũng gây ra những cuộc bàn cãi thú vị. Tôi có đưa một anh bạn giáo sư bên nhà qua đi xem cầu, không hiểu ý chí của nhà nghệ sĩ, anh thốt lên : “Chao ơi, ai mà có thì giờ dư dật, tiền bạc phung phí để lo làm những chuyện vô tích sự này ! ” Tất cả mọi người không bình đẳng trước mỹ thuật...

Pont Neuf

Cầu Mới thật ra là chiếc cầu bằng đá xưa nhất Paris, xây dựng giữa hai thế kỷ XVI và XVII, được vua Henri III duyệt y năm 1577, bà Hoàng Thái hậu Catherine de Médicis đặt viên đá đầu tiên năm 1578 và hoàn tất năm 1606 dưới triều vua Henri IV. Đây là chiếc cầu độc nhất 238 m nối liền hai hữu ngạn và tả ngạn sông Seine, ở giữa đặt lên đầu mút nam đảo Cité, trên cao Square du Vert-Galant (Tiểu công viên Chàng trai Phong tình). Nó được gọi là *mới* vì vua Henri IV không cho xây nhà ở trên cầu, tuy vẫn giữ hầm ở dưới, lại có lề đường cho khách bộ hành, những ban công bán kính trên mỗi trụ cầu cho những thợ thủ công bày hàng. Dọc các mái đua, sắp hàng 385 mặt nạ lở bịch *mascaron* của Germain Pilon. Giữa cầu một hình tượng Henri IV cưỡi ngựa. Tượng này thay thế nhiều tượng trước, do nhà điêu khắc François Frédéric Lemoi chạm trổ, được dựng lên năm 1818, trong mình chứa đựng 26 huy chương, ba công trình của Henri IV và giấy da tường thuật buổi khánh thành tượng, hiện nay được đem vào cất giữ ở Sở lưu trữ quốc gia Viện bảo tàng lịch sử Pháp. Quá khứ lao đao của hình tượng Henri IV chắc không xáo động chiếc cầu bằng công trình bao gói với 4 vạn mét vuông vải polyamid chịu lửa, chịu nước *màu đá Paris* thực hiện ở nhà máy Walrave tại Armentière và 11 km dây thừng. Công trình không có quyền làm biến chất cấu tạo cầu, xáo trộn hoạt động xe cộ, tàu bè, khách bộ hành, vậy người hành sự cần phải có một thẩm quyền về kiến trúc cũng như dự án mỹ thuật. Để thực hiện, Christo và Gérard Moulin, kỹ sư trưởng, huy động một lực lượng hơn 200 công nhân, một chục xí nghiệp, một trăm chuyên gia dưới quyền một chục kỹ sư. Công việc bên ngoài thành cầu và dưới sông nguy hiểm, họ phải mời những nhân viên miền núi từ Chamonix về và những thợ lặn quen làm việc dưới nước. Ngoài ra một trăm sinh viên được thuê đứng giảng cho công chúng kỹ thuật, kế sách và những ý định của Christo. Và một cuốn phim toàn kế hoạch phù du đã được quay và phổ biến.

Pont des Arts

Nếu chiếc Cầu Mới xây bằng bê tông, lưới cầu bao quanh hình tượng Henri IV là bằng sắt và, như trên đã thấy, những ổ khóa đã được các cặp nhân tình găng vào làm kỷ niệm. Nhưng ở đây chưa có nhiều, cầu có nhiều nhất nằm kế cạnh là Pont des Arts (Cầu các Nghệ thuật - điện Louvre ở đầu cầu có Sân Vuôn, hồi trước mang tên Điện các Nghệ thuật), những ổ khóa chồng chất lên nhau và toàn thể mỗi lưới cầu có thể nặng lên hàng tấn nên một lưới đã có lần bị gãy và tòa đốc lý đã có biện pháp hủy bỏ ! Mùa xuân 2014, trọng lượng các ổ khóa toàn cầu ước đoán có thể đạt đến 40-90 tấn ! Đây là chưa tính trọng lượng chìa khóa thường được vớt xuống sông để hi vọng ổ khóa không bao giờ được mở ra. Họ quên là cử chỉ tưởng là vô hại này đã phá hư chân cầu như ở Ponte Vecchio (Firenze) hay Ponte dell'Academia (Venezia) bên Ý và, trong trường hợp Paris, gây ô nhiễm cho dòng sông Seine mà chính quyền tìm mọi cách để tẩy uế. Chính ngay ổ khóa cũng đặt vấn đề : ngoài chuyện nặng cân có thể làm sụp cầu, phương diện mỹ học cần phải xét lại vì nằm ở trung tâm thành phố, cầu lại nối liền hai công trình quan trọng là điện Louvre và Viện Hàn Lâm. Một đạo tòa đốc lý chỉ khuyến chú chưa cấm, trai trẻ tứ xứ vẫn tiếp tục lại gắn ổ khóa, có

khi hôn nhau (có thể còn thề thốt) trước khi làm một cử chỉ để đời. Ngược lại, một dạo nhiều ổ khoá bị mở tháo mất (trừ những ổ khó mở), nhiều lần nhiều mạng lưới bị cắt lấy đi mà không ai hay, trừ một lần nhà tạo hình Loris Gréaud thú nhận đã đánh cắp 130 kg cho nấu luyện trong một mục đích nghệ thuật. Có nhiều người hoàn toàn chống chuyện găng ổ khóa như Lisa Anselmo và Lisa Taylor Huff, một cô người Hoa Kỳ, một cô lai Pháp Mỹ, định cư ở Paris, dẫn mình trong một cuộc vận động ‘*No love locks*’, bản kiến nghị thu được nhiều ngàn chữ ký. Bài báo ‘*Chers touristes, libérez votre amour*’ (Các khách du lịch thân mến, hãy giải phóng tình duyên của các bạn,) của Lisa Anselmo trong blog của cô rất được hoan nghênh. Rút cuộc ngày 01 tháng sáu năm 2015, tòa đốc lý cho tháo hết khoảng 700.000 ổ khóa thay vào những tấm gương vô hồn làm bận lòng những cặp tình duyên lãng mạn!

Pont de l'Archevêché

Nguyên gốc tục găng ổ khóa không được biết rõ ràng. Người ta tin nó bắt nguồn từ Đông Âu vào khoảng các thập niên 80-90, sau đó tràn qua Tây Âu bắt đầu từ những năm 2000. Cũng có giả thuyết cho tục khởi xướng ở Pécs bên nước Hung trên chiếc cầu nối liền hai nhà thờ Công giáo và Hồi giáo, hay ở Kohl bên

nước Đức trên cầu Hohenzollern vượt sông Rhein. Nếu tin vào bài thơ *Molitva za ljubac* (Cầu nguyện cho ái tình) của nữ sĩ có tiếng Desanka Maksimovic thì tục ra đời từ đệ nhất thế chiến trên cầu Mosi Ljubavi. Bên Trung Quốc những cặp vợ chồng mới cưới có lệ đem nhau lên găng ổ khóa trên đỉnh các núi thiêng để cầu mong hạnh phúc trong tương lai. Ngày nay tục găng ổ khóa lan tràn khắp nơi : Đài Loan, Hàn Quốc, Singapor, Nga, Angeri,...Trên Pont des Arts, chính tôi cũng có nhận thấy và tình ý lại chụp ảnh, những ổ khóa đầu tiên bắt đầu xuất hiện vào khoảng 2008 nhưng rất ít, chỉ vài năm sau này phong trào mới bùng nổ. Ngày nay, hiện tượng trở thành một kỳ dị du lịch. Có người chỉ tò mò đi xem, có đám dân trẻ lại làm một việc gần như bốn phần để thực hiện, một cử chỉ kỷ niệm tương đối rẻ tiền (một ổ khóa bán năm nay ở đầu cầu 5 euro, công ông thợ khắc ngồi cạnh chân tượng Henri IV chắc cũng chẳng bao lăm). Để đánh dấu một tục lệ hiện đại, một sinh viên ở Paris cho đăng lên mạng 4 vạn ảnh ổ khóa, bảo là để dễ thấy và nhận diện ! Tình cờ, Pont des Arts, chiếc cầu kim loại đầu tiên ở Paris, xây cất giữa 1801 và 1804 theo đề nghị của Tổng tài Napoléon Bonaparte, bây giờ trở nên có tiếng. Qua thực hiện của hai kỹ sư Louis-Alexandre de Cessart và Jacques Vincent de Lacroix Dillon, nguyên là một cầu treo có cây, có hoa có ghế ngồi ngắm cảnh. Sau khi bị hư hỏng, bị tháo đi, cầu được xây lại những năm 1981-1984 theo đồ án của Louis Aretche, y hệt như cũ, chỉ rút ngắn lại hai vãi. Thơ mộng, lãng mạn, cầu đã đi vào văn (chẳng hạn *La marche à L'Etoile* của Vercors), nhạc (chẳng hạn *Le Vent* với Georges Brassens hay *La Seine* với Vanessa Paradis), phim (chẳng hạn *Boudu sauvé des eaux*, ai cũng còn nhớ màn Michel Simon toan nhảy từ thành cầu tự tử !)...

Nón lá qua cầu che gió lộng

Áo dài tha thướt dọc bờ sông

Ở Paris, ngày nay phần lớn các cầu trên sông Seine có lưới sắt đều có ổ khóa gắn vào. Ngoài chiếc cầu mới Léopold Sédar-Senghor (1999) bằng sắt một vài độc nhất, đáng để ý là Pont de l'Archevêché (Cầu Tòa Giám mục) vì cầu nằm cạnh tòa Giám mục sau lưng nhà thờ Đức Bà. Tòa Giám mục đã bị phá huỷ trong những ngày chống Giáo hội 14-15.02.1831 nhưng tên cầu vẫn tồn tại. Được kỹ sư Piouard xây cất ba năm trước, dưới triều vua Charles IX, cầu này nối liền hai quận IV và V ở Paris, là nhỏ nhất, dài 68 m, rộng 11 m, đặc biệt có những vòm rất hẹp khó khăn cho thuyền bè nhưng mặc dầu kêu ca vẫn không được sửa chữa. Phong cảnh cầu rất đẹp, dưới sông Seine có Bateaux Mouches qua lại, đằng sau nổi bật nhà thờ Đức Bà đặc trưng của thành phố Paris nên nhiều phim ảnh, nhất là Hoa Kỳ, thường có một màn quay ở đây (chẳng hạn *Arsène Lupin* của Jean-Paul Salomé, *Agathe Cléry* của Etienne Chatiliez, *Duo d'escrocs* với Pierce Brosnan và Emma Thompson,...). Một chuyện nghiêm chỉnh là hệ thống ổ khóa gắn vào lưới cầu, đặc biệt ở Pont de l'Archevêché, được một nhà toán học, Giáo sư Cédric Villani, Giám đốc Viện Toán học Henri Poincaré Paris, đoạt Médaille Fields năm 2012 cùng với Giáo sư Ngô Bảo Châu, đã từng lại khảo sát tại cầu, suy luận về mặt trạng thái hỗn độn : cách gắn ổ khoá, cách sắp đặt các ổ khóa, những lỗ hổng giữa các ổ khoátrong khuôn khổ một cuộc khảo cứu về những phương trình động lực học. Trong vũ trụ, phẩm chất năng lực thoái biến đến một trạng thái hỗn độn tối đa. Trong bầu khí, những phân tử cũng phân tán hỗn độn và hết còn khả năng tìm lại trật tự: hiện tượng thoái biến năng lượng, gọi là *entropi*, tăng gia. Cédric Vilani khảo cứu tốc độ sự tăng gia này....

Rút cuộc không ai dè những chiếc cầu xây cất trên sông Seine mấy trăm năm trước, liên hợp với một phong trào gắg *ổ khóa ái tình* lên thành cầu bồng nhiên phật khởi, lại đưa đường đến một cuộc khảo cứu nhiệt động lực học nghiêm trang trong viện Toán học Paris!

Thành Xô mùa xuân 2016

Mừng Tết Đinh Dậu - 2017

Phụ lục 1

Dòng sông Seine nước xanh như ngọc

Lái thuyền tình về tận nơi mô ?

(Nhìn từ máy trực thăng hôm lễ Quốc khánh 14.07.2015,

Ảnh lấy từ buổi tiếp phát trên đài truyền hình)

Phụ lục 2

Le pont Mirabeau

Bản dịch Lý Lăng Nhân

Cầu Mỹ La

Cầu Mỹ-La sông Sen nước chảy

Dĩ vãng như tình chẳng trở về

Nhắc chi nữa cũng thừa lệ ước

Ngày vui đâu đến trước thương đau

Bản dịch Tế Hanh

Dưới cầu Mirabô chảy qua sông Xen

Và tình ta nữa

Có nên nhớ lại không em

Sau nỗi đau là nỗi vui êm đềm

Giờ đã điếm, đêm đã tới

Ngày đi qua, tôi ở lại

Bản dịch Phạm Bá Chiêu

Cầu Mirabeau

Dưới chân cầu Mirabeau

Dòng sông Sein trôi chảy

Có cần anh nhớ chẳng em

Niềm vui ắt đến ưu phiền ắt xưa

Bản dịch Ddh

Dưới cầu Mirabeau

Tình ta trôi với lững lờ sông Seine

Mang cả mối tình ta

Bên bờ ta gọi mãi

Tình thiên thu để lại

Nỗi đau không bến bờ

Mối tình tự ngày xưa